

КРЕДИТНА ЕКСПАНСІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуті дії Національного Банку України, які сприяли виникненню й розвитку в Україні не лише кредитної експансії, але й кредитних валютних бумів, що привело банки при зростанні інфляції та їх гонитьві за прибутками до росту простроченої заборгованості, зниженню їх ліквідності й капіталізації, росту обсягів позичок рефінансування й резервів під активні операції й, як наслідок, до серйозних збитків і збільшенню банкрутств банків; розглянуто також невідповідність між динамікою ВВП та грошової маси (М3), яка значно перевищує об'єми реального ВВП; названі ознаки, які потребують найшвидшого вжиття заходів щодо поліпшення економіки держави. Запропоновані можливі шляхи управління процесом розширення кредиту. А відсутність у вітчизняній літературі аналізу появи, розвитку та негативної ролі кредитної експансії та валютних бумів в економіці України відображає новизну та актуальність досліджування.

Ключові слова: кредитна експансія, кредитний бум, економічна криза, банкрутство банків, діловий цикл, монетарна політика, монетарна регулювання, купівельна спроможність гривні.

Рімко Алексей, Рябинина Людмила

КРЕДИТНАЯ ЭКСПАНСИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены действия Национального Банка Украины, способствующие возникновению и развитию в Украине не только кредитной экспансии, но и кредитных валютных бумов, что привело банки на фоне роста инфляции и их погоне за прибылью к росту просроченной задолженности, снижению их ликвидности и капитализации, росту объемов ссуд рефинансирования и резервов под активные операции и, как следствие, к серьезным убыткам и увеличению банкротств банков; рассмотрено также несоответствие

между динамикой ВВП и денежной массы (М3), значительно превышающей объемы реального ВВП; названы признаки, требующие срочного принятия мер по улучшению экономики страны. Предложены возможные пути управления процессом расширения кредита. А отсутствие в отечественной литературе анализа возникновения, развития и негативной роли кредитной экспансии и валютных бумов в экономике Украины отражает новизну и актуальность исследования.

Ключевые слова: кредитная экспансия, кредитный бум, экономический кризис, банкротство банков, деловой цикл, монетарная политика, монетарное регулирование, покупательная способность гривны

Rimko Alex, Ryabinina Lydja

CREDIT EXPANSION AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY OF UKRAINE

The article describes the actions of NBU, contributing to the emergence and development in the country not only credit expansion, but credit foreign booms as well, that to bring to the banks against a background of the inflation and its pursuit of interest to the growth of overdue debts in the banks, the fall of its liquidity and the capitalization, to the growth of the volume of the loans of the refinancing and the expenditure on the activity operations and, as consequence, to the earnest of the losses and the growth of the bankruptcy of the banks, was reviewed the discrepancy between the dynamics of GDP and money supply (M3), much higher than real GDP; called signs that require urgent action to improve the country's economy. The possible ways of managing the process of credit expansion. A lack of domestic literature analyzing the origin, development and the negative role played by credit expansion and foreign exchange boom in the Ukrainian economy reflects the originality and relevance of the research.

Keywords: credit expansion, credit boom, economic crisis, bankruptcy of the banks, business cycle, monetary policy, monetary regulation, the purchasing power of the hryvnia

Постановка проблеми. Кредитна експансія, як розширення кредиту в економіці країни, яка на практиці сприяє економічним кризам в них (як, наприклад, в країнах Латинської Америки, Південно-Східної Азії, включаючи Японію, та інших) сьогодні існує і в Україні. І хоч вона сприяє і поживленню економіки країни, однак її роль в економіці України має стати предметом досліджень її науковців, особливо в умовах наявності незадоволеного попиту господарюючих суб'єктів на кредитні ресурси й нерозвиненості вітчизняного фінансового ринку, що обумовлює актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кредитній експансії, як процесу розширення кредиту, особливо уваги приділяли такі закордонні вчені як О.І. Лаврушин, Л.фон Мизес, Х.Уерта де Сото, та багато інших. Серед вітчизняних вчених, які розглядали роль і наслідки кредитної експансії в Україні варто назвати Лунякова О., Міщенко В., Незнамову А. та інш.

Невирішені частки проблеми полягають в тому, що сьогодні в Україні не існує глибокого наукового аналізу ролі кредитної експансії і кредитного буму в економіці країни, що не дозволяє використовувати науково-обґрунтовані грошово-кредитні інструменти для управління нею.

Ціль статті Метою статті є висвітлення характеру й наслідків кредитної експансії й кредитного буму, умов їхнього виникнення й розвитку в економіці країни й спроба запропонувати можливі шляхи їхнього ефективного використання.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1992 р., НБУ ввів для комерційних банків обов'язкове часткове резервування по депозитах для створення банками своїх резервів ліквідності. Як показав аналіз, нормативи обов'язкового резервування включно до 2000 р. були встановлені на рівні 10-17%. Надалі вони були знижені й диференційовані по секторах економіки, строкам і валютам (національній і іноземній) вкладів, а з кінця 2008 р. (для резидентів) і з 1.07.2011 р. (для нерезидентів) нормативи в національній валюті (по термінових депозитах і депозитам до запитання нефінансових корпорацій і домашніх господарств) були встановлені на *нульовому рівні*. [4], що скасувало навіть часткове резервування коштів по залучених вкладах і означало надання банкам необмеженого права використовувати усі гривневі вклади для кредитування, що було

чревате втратою банками своєї ліквідності й, навіть, банкрутством, особливо в їхній погоні за прибутками, бо «...платоспроможний, але неліквідний банк шансів на виживання практично не має.» [1, с. 6]. Не випадково Людвіг фон Мизес вважає, що банківська система з частковим резервуванням неминуче веде до експансіоністського розширення кредиту грошима, не забезпеченими реальними заощадженнями, що провокує неконтрольований циклічний ріст грошової маси і веде до економічного спаду й рецесії. Більше того, «...кредитна експансія завжди приводить до економічної кризи.» [2]. Однак О.І.Лаврушин вважає, що «...кредитна експансія не тільки приносить лиха, викликає кризи виробництва й обігу, але й здатна надати суспільству широкі можливості для економічного розвитку. Питання, отже, укладається не в тім, як варто боротися з кредитною експансією, а в тім, як правильно направляти розвиток грошово-кредитної сфери, що створює диспропорції й загострює протиріччя.» [3, с. 8].

Аналіз економічного розвитку незалежної України показав, що її реальний ВВП ще не досяг рівня 1991 р. і тому її діловий цикл ще не завершений, що наглядно видно на рисунку 1.

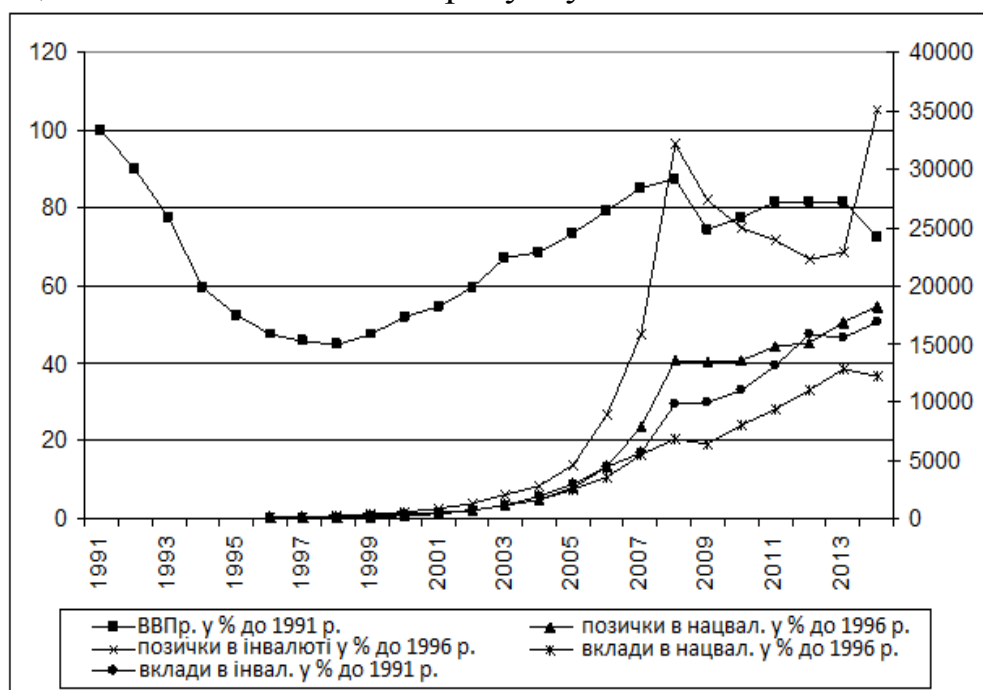

Рис. 1. Динаміка ділового циклу (ВВП), обсягів наданих позичок та залучених вкладів банками України в 1991-2014 рр. (розраховано і побудовано авторами за даними [4])

При цьому, як видно на рис. 1, різкий спад обсягів промислового виробництва й скорочення ділової активності,

починаючи з виходу країни зі складу СРСР, досяг свого мінімуму – 44,8% в 1998 р. і тільки починаючи з 1999 р. (див. рис.1) економіка України почала виходити з кризи і обсяг реального ВВП почав зростати аж до кризового 2008 р., після якого різке падіння ВВП відмічалось і в 2009 р., і в 2014 р. Варто підкреслити, що по оцінках експертів і у 2015-2016 рр. обсяг ВВП буде скорочуватися, в зв'язку із чим у найближчі рік-два навряд чи можна чекати завершення першого ділового циклу України. (що і спостерігається наприкінці 2015 р.). Заслуговує на увагу, що хоч обсяги ВВП наприкінці 2014 р. скоротилися (див. рис. 1), однак обсяги позичок і, відповідно, грошової маси в країні безперервно (за виключенням 2009 р.) зростали (табл.1).

Таблиця 1

Обсяги позичок і грошової маси (М3) України в 1996-2014 рр.
(за даними на кінець року, млрд.грн.) [4]

Показники	1996	2004	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2014
Позички	5,4	88,6	426,9	734,0	723,3	732,8	801,8	815,1	1020,7
М3, у т.ч.:	9,4	125,8	396,2	515,7	487,3	597,9	685,5	773,2	956,7
М0,%	42,6	33,6	28,0	30,0	32,2	30,6	28,1	26,3	29,6

Як видно з даних таблиці 1, за досліджуваний період обсяги наданих банками позичок зросли з 5,4 млрд.грн. до 1020,7 млрд.грн. (тобто майже в 200 раз, в той час як обсяги ВВП збільшилися лише у півтора рази – з 47,25% до 72,5%). Доречно відзначити, що перевищення обсягів наданих банками позичок над обсягами грошової маси почалося ще з докризового 2007 р., саме з якого кредитна експансія в країні і почала різко розширюватися.

Кредитна експансія – це не тільки кількісний процес розширення масштабів кредитування, але на думку МВФ – «зміна грошової маси в обігу» [5], що підтверджується даними табл. 1, з якої видно, що грошова маса (М3) за досліджуваний період збільшилася більш ніж у 100 разів, в той час як питома вага готівки в обігу (гроші поза банками – М0) скоротилася з 42,6% до 29,6%, за рахунок збільшення частки депозитів, що дозволяє зробити висновок про мультипликативне збільшення банками безготівкових грошей. При цьому, надаючи позички за рахунок залучених коштів, банки

одночасно надавали їх і понад наявних у них ресурсів, створюючи при цьому уявні вклади, що погіршують банківську ліквідність.

У дослідженні особливостей кредитної експансії в Україні не можна не відзначити, що збільшення обсягів кредитування в іноземній валюті значно випереджувало збільшення загальної маси наданих банками позичок, означаючи, тим самим, що в країні, поряд з розширенням кредиту в національній валюті існувало й розвивалося валютне розширення кредиту, саме яке і сприяло виникненню валютних кредитних бумів, метою яких є лише максимальне отримання банками прибутків. Як пише інтернет-газета «Економіка», МВФ рекомендував Україні ще в 2007 р., по-перше, утримуватися від стимулювання споживчого буму, зайнятися інституційним реформуванням і створенням сприятливого інвестиційного клімату з високопроцентною віддачею. Однак Нацбанк не поспішав стримувати кредитний бум власними важелями впливу на банки [6], у зв'язку із чим обсяги кредитування в іноземній валюті різко зростали, сприяючи формуванню кредитного буму як у 2008 р., так і у 2014 р. (див.: рис.1, табл.2).

Таблиця 2

Склад і структура інвалютних позичок і депозитів банків України (по суб'єктах економіки) в 1996-2014 рр. (за даними на кінець року), розраховано за даними [4]

Показники	1996	1998	2000	2004	2008	2009	2012	2013	2014
Позички, млрд. грн., у т.ч. в %:	1,35	8,9	9,0	37,4	433,8	367,8	299,6	308,0	472,7
юр.особам	99,97	93,3	98,9	78,1	53,5	52,5	71,7	78,0	78,6
фіз.особам	0,03	6,7	1,1	21,9	46,5	47,5	28,3	22,0	21,4
Депозит., млрд. грн., у т.ч. в %:	1,6	8,3	7,1	30,2	157,9	161,8	252,0	248,2	309,6
юр.осіб	81,3	60,2	53,5	34,4	31,7	30,2	27,6	25,7	29,9
фіз.осіб	18,7	39,8	46,5	65,6	68,3	69,8	72,4	74,3	70,1

Як видно з даних таблиці 2, питома вага інвалютних позичок, наданих банками юрособам була найбільшою, хоч і мала тенденцію до зниження, в той час як питома вага інвалютних позичок, наданих фізичним особам, зростала. Це дозволяє зробити висновок про те, що

валютна кредитна експансія в значній мірі створювалася за рахунок росту вкладів домашніх господарств. До того ж, обсяги позичок в іноземній валюті, починаючи з 2000 р., безупинно перевищували обсяги інвалютних вкладів, з чого випливає, що вітчизняні банки надавали інвалютні позички не тільки у межах існуючих у них ресурсів, але й за рахунок залученої валюти на міжбанківському валютному ринку.

Доречно відзначити, що попит на іноземну валюту в країні є підвищеним як у зв'язку з необхідністю погашення її зовнішнього боргу (обсяг якого безупинно росте при від'ємному сальдо платіжного балансу), так і у зв'язку з необхідністю розрахунків населення з банками. Однак, наявність негативного сальдо платіжного балансу й скорочення золотовалютних резервів України означає, що надходження іноземної валюти не забезпечують підвищений попит на неї, що при відміні фіксованого офіційного валютного курсу гривні у лютому 2015 р. лише посилило попит на інвалюту, що сприяло девальвації гривні, курс якої до долара США дорівнює сьогодні майже 25 гривней за долар. Зрозуміло, що все це в остаточному підсумку привело до валютного кредитного буму. Заслуговує на увагу, що по даним МВФ, за останні 30 років 75% кредитних бумів в економіках, що розвиваються, супроводжувалися банківськими кризами, а 85% - девальваціями національних валют. Часто ці кризи відбувалися одночасно – тому важливо здійснювати своєчасну ідентифікацію кредитних бумів як раних сигналів економічної кризи [7].

Не можна не відзначити, що валютний бум в Україні в 2014 р. по обсягам наданих банками інвалютних позичок був значно сильнішим валютного буму 2008 р., тому що, по-перше, обсяг інвалютних позичок, наданих банками в 2014 р. був майже на 40 млрд. грн. більше (472,7 млрд.грн.-433,8 млрд.грн.) чим в 2008 р. По-друге, в 2008 році обсяг реального ВВП *був на максимумі* (87,2% від його рівня в 1991 р.), у той час як в 2014 р. рівень реального ВВП *скоротився* до 72,5%. У третіх, якщо дефіцит держбюджету в 2008 р. становив 12,5 млрд.грн. або 1,3% ВВП, то в 2014 р. -78,1 млрд.грн. або 4,98% ВВП. До того ж валовий зовнішній борг України зріс із 101 млрд.дол. США до 126,3 млрд.дол. США (на кінець 2014 р.), а обсяг золотовалютних резервів скоротився з 31,8 млрд.дол.США на початку 2008 р. до 7,5 млрд.дол. США к початку 2015 р., що й дозволяє нам

зробити висновок про руйнівну чинність валютного кредитного буму 2014 р.

Розглядаючи причини, що сприяють виникненню й розвитку кредитної експансії (і кредитних бумів) в Україні, ми дійшли висновку, що серед основних причин кредитної експансії та руйнівних наслідків кредитного буму 2014 р. в країні, варто назвати, у першу чергу, встановлення НБУ нульової норми обов'язкового резервування по гривневих вкладах, що надало банкам необмежену потенційну спроможність до кредитування. За таких умов банки в погоні за прибутками надавали позички, навіть, без належного аналізу кредитоспроможності своїх позичальників. Разом з тим, як показала практика, очікування багатьох позичальників (і юридичних, і фізичних осіб) щодо своєї майбутньої платоспроможності виявилися завищеними, що створило їм утруднення зі своєчасним поверненням позичок і привело до росту простроченої заборгованості банкам з наступним погіршенням якості активів останніх, бо «...високий рівень кредитної експансії трансформується в проблемні кредити, знижуючи рівень ліквідності банківської системи.» [9, С.70]. Відповідно, ліквідність банків стала знижуватися, у зв'язку із чим банки для її підтримки стали звертатися до НБУ за позичками рефінансування, обсяг яких в 2014 р. перевищив розмір регулятивного капіталу банків, що у свою чергу сприяло росту витрат банків як на створення резервів, так і на підтримку своєї ліквідності. Все це привело до росту видатків банків і, як результат, до серйозних збитків (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники діяльності вітчизняних банків у 2004-2014 рр., станом на кінець року, млрд. грн. [4; 10], (розраховано авторами за формулою позички/депозити x 100)

Показники	2004	2007	2008	2009	2010	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	8
Доходи	20,0	68,2	122,6	143,0	136,6	168,9	210,2
Витрати	18,7	61,6	115,3	181,4	149,9	167,5	263,2
Прибуток	1,3	6,6	7,3	-38,4	-13,0	1,4	-53,0
Активи	134,3	599,4	926,1	880,3	942,1	1278,1	1316,8
Регулят. капітал	18,4	72,3	123,1	135,8	160,9	205,0	188,9
Простроч.заборг..	н/д	5,5	18,2	70,2	84,6	70,2	135,1

Продовж. табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Рзерви	12,7	11,9	48,4	122,4	148,8	131,2	204,9
Позички рефін.	н/д	1,9	61,1	87,5	74,9	80,2	222,3
Платоспром., %	13,70	13,92	14,01	18,08	20,83	18,26	15,6
Ліквідність*, %	106,9	152,6	204,0	215,9	175,9	136,0	150,6

Не менш важливою причиною кредитної експансії в Україні було зниження Нацбанком облікової ставки, що сприяло зниженню процентних ставок банків по позичках і депозитах (табл. 4).

Таблиця 4

Процентні ставки НБУ та вітчизняних банків за позичками та депозитами (середньозважені у річному обчисленні)
у 1996-2014 рр. [4; 5]

Процентні ставки	1996	2000	2005	2008	2009	2010	2012	2014
Облікова*, в т.ч.	40,0	27,0	9,5	12,0	10,2 5	7,75	7,5	14,0
-за позичк. з рефінанс.	51,8	29,6	14,7	15,3	16,7	11,6	8,1	18,0
За позичками банків	77,0	37,3	16,4	16,0	18,3	14,6	15,5	15,0
За депозитами банків	34,3	9,2	8,0	8,3	11,8	9,4	11,3	10,5
Довідково:								
Темпи інфляції**	-50,4	5,54	-1,8	5,3	-8,2	-2,8	-0,5	24,5

*на кінець року; **розраховано за формулою: $\text{ТрІСЦ} = (\text{ІСЦданого року} - \text{ІСЦпопередн. року}) / \text{ІСЦпопередн. року} \times 100$

Аналіз темпів інфляції в Україні й процентних ставках по позичках і депозитах з моменту введення гривні в грошовий обіг країни показав (табл. 4), що процентні ставки банків по позичках і депозитах безупинно (за винятком 2009 р.) знижувалися, відповідно до динаміки облікової ставки НБУ, здешевлюючи, тим самим, кредитні ресурси банків. І хоч з кінця 2005 р. по кінець 2008 р. НБУ підвищив облікову ставку з 9,5 до 12%, це відбилося тільки на рості процентних ставок по позичках рефінансування самого НБУ. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує те, що в 2014 р. темп росту інфляції був вище рівня номінальних процентних ставок, означаючи, тим самим, що до кінця 2014 р. всі реальні процентні ставки центрального й

комерційних банків стали від'ємними. Заслуговує на увагу, що сьогодні найбільші центробанки країн світу все частіше йдуть на введення такої міри підтримки економіки, як від'ємні процентні ставки, бо при ставках по депозитах нижче нуля банкам вкрай не вигідно зберігати свої гроші в Центробанках і вони (як припускається) починають витратити їх на кредитування реального сектору економіки. [8]. Не можна не відзначити, що виникнення від'ємних процентних ставок в Україні є, на наш погляд, неминучим слідством економічної й політичної обстановки в країні та сигналом Регулятора до прийняття невідкладних і ефективних заходів до стимулювання розвитку реального сектору економіки країни. Відповідно, на наш погляд, істотний вплив на безпрецедентний для вітчизняних банків рівень збитків (53 млрд.грн.) в 2014 р. (див. табл. 3) зробили і від'ємні реальні процентні ставки як по позичках, так і по депозитах банків у НБУ.

Висновки та перспективи подальшого вирішення проблеми. Викладене дозволяє зробити висновок про те, що виникнення й розвиток кредитної експансії в Україні обумовлено з одного боку, гострою необхідністю господарюючих суб'єктів у кредитних ресурсах як для розширення діючих, так і створення нових підприємств в умовах переходу до ринку. З другого ж боку, домашні господарства, усвідомивши переваги ринкової економіки, стали звертатися в банки за позичками для придбання споживчих товарів тривалого користування. Відповідно, з виходом країни з кризи 1998 р., попит на кредитні ресурси банків зростав і вони охоче кредитували, найчастіше формально оцінюючи кредитоспроможність своїх позичальників. До того ж, експансіоністська політика Нацбанку України всіляко сприяла цьому. Як результат, у банках зріс обсяг наданих в економіку позичок, але зросли й обсяги простроченої заборгованості. Відповідно, зменшився рівень ліквідності банків і виникла гостра необхідність у залученні від НБУ позичок рефінансування, сума яких в 2014 р. перевищила розмір регулятивного капіталу банків, так само як і сума доформованих на вимогу НБУ резервів банків у зв'язку зі зниженням рівня їхньої капіталізації. За таких умов різко зросли видатки банків, що призвело к початку 2015 р. до безпрецедентних (за всю історію незалежної України) збитків банків – 53 млрд. грн. (див. табл.3). Доречно відзначити, що чималу

роль у цих збитках зіграли й від'ємні реальні процентні ставки 2014 року, по яких банки видавали позички, фактично не одержуючи реального прибутку, і поміщали в НБУ свої депозити (за які він ще й «штрафував» їх).

Таким чином кредитна експансія в Україні висунула на перший план кількісне розширення кредиту за рахунок втрати якісних показників, в зв'язку із чим імовірність банківської кризи в Україні при настанні будь-яких шоків стала більш ніж імовірна. Зрозуміло, що перш за все необхідно зупинити інфляцію. Однак, з того, що сеньйораж є одним з важливих джерел фінансування витрат держбюджету, дефіцит якого сягнув к початку 2015 р. 78 млрд.грн., то скоротити емісію гривні вряд чи буде можливо.

На наш погляд, виходом з такого положення має бути, перш за все, розробка Нацбанком України науково-обґрунтованої монетарної політики, до того ж, не на один рік, як це робиться досьгодні, а хоча б на 3-5, а то й 10 років із щорічним уточненням поточних цілей (виходячи з існуючих умов), які мають бути спрямовані на досягнення кінцевої мети – росту національного багатства. По-друге, необхідно реанімувати реальне виробництво, без якого ні одна країна світу, в тому числі й Україна, вряд чи зможе подолати економічну (а з нею і інші) кризу, для чого, на наш погляд, необхідно, перш за все, матеріально зацікавити вітчизняних товаровиробників у розширенні і розвитку виробництва, що в свою чергу, потребує проведення розумної податкової політики. За таких умов, як нам здається, вирішення питання про розширення кредиту доцільно буде розглядати як питання правильного управління ним, спрямовуючи його на розвиток та підвищення ефективності реального виробництва і соціально-економічного розвитку країни без диспропорцій та загострення суперечностей.

Література

1. Міщенко В., Незнамова А. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 4-9.

2. Экономические последствия дешевых денег [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://liberty-belarus.info/o-kapitalizme/ekonomicheskaya-teoriya/9316-jekonomicheskij-cikl-i-kreditnaja-jekspansija-9316>

3. Кредитная экспансия и управление кредитом: учебное пособие / Под ред. О.И.Лаврушина – М.: КНОРУС, 2013. – 264 с.

4. Сайт Национального банка Украины. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.gov.bank.ua

5. Федоров Б.Г. Новый англо-русский банковский и экономический словарь / Б.Г. Федоров.-СПб., 2006. – 221 с.

6. МВФ уехал, но обещал вернуться / Интернет-газета «Экономика» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.economica.com.ua/finance/article/523161.html>

7. [Похмельный синдром кредитного бума @ ЭКОНОМИКА.](#) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://yandex.ua/search/?tex>

8. Отрицательные ставки не спасут. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://3mv.ru/publ/ehkonomika/otricatelnye_stavki_ne_spasut/10-1-0-38706].

9. Луняков О.В. Кредитна експансія і макроекономічна стабільність / О.В. Луняков // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 11. – С. 65-72.

10. Основні показники діяльності банків України // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 3. – С.53.

1. Mishchenko V., Neznamova A. Bazel' Sh: novi pidkhody do rehulyuvannya bankivs'koho sektoru / V. Mishchenko // Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny. – 2011. – # 1. – S. 4-9.

2. Экономические последствия дешевых денег [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://liberty-belarus.info/o-kapitalizme/ekonomicheskaya-teoriya/9316-jekonomicheskij-cikl-i-kreditnaja-jekspansija-9316>

3. Kredytnaya ekspansyya y upravlenye kredyтом: uchebnoe posobyе / Pod red. O.Y.Lavrushyna – M.: KNORUS, 2013. – 264 s.

4. Sayt Natsional'noho banku Ukrayiny. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.gov.bank.ua

5. Fedorov B.H. Novyy anghlo-russkyu bankovskyy y ekonomicheskyy slovar' / B.H. Fedorov..-SPb., 2006. – 221 s.

6. MVF uekhal, no obeshchal vernut'sya / Ynternet-hazeta «Экономика» [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.economica.com.ua/finance/article/523161.html>

7. Pokhmel'nyy syndrom kredytnoho buma @ ЭКОНОМИКА. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu:

<http://yandex.ua/search/?tex>

8. Otrytsatel'nye stavky ne spasut. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://3mv.ru/publ/ehkonomika/otricatelnye_stavki_ne_spasut/10-1-0-38706].

9. Lunyakov O.V. Kredytna ekspansiya i makroekonomichna stabil'nist' / O.V. Lunyakov // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2012. – # 11. – S. 65-72.

10. Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv Ukrayiny // Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny. – 2013. – # 3. – S.53.

Рецензент: Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

27.11.2015

УДК 659.1.011.4

Романчик Тетяна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАЛЕЖНОСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМИ ВІД ФАКТОРУ ЧАСУ

В статті обґрунтовано важливість врахування часових параметрів при вирішенні питання запуску нової рекламної кампанії. Час певним чином впливає на ефективність реклами, проявляється у регулюванні таких параметрів, як час запуску рекламної кампанії, її тривалість, час трансляції реклами в засобах масової комунікації, складання графіку застосування засобів реклами. В роботі звертається увага на можливість отримання підприємством додаткових переваг завдяки раннім строкам початку просування товару. Обґрунтовано, що чим раніше підприємство почне просувати власний продукт, тим раніше буде отримана додаткова частка прибутку, яка може бути спрямована на розширення виробництва або на додаткові заходи